תגובות

כיוון דוד שמש מערב שבת על ידי שעון שבת / הרב יצחק הדס

בגיליון 'אמונת עתיך' 141 עמ' 147, פסק הרב מנחם פרל להתיר לכוון דוד על ידי שעון שבת מערב שבת כדי שמייד במוצאי שבת יהיו מים חמים. בדבריי אתייחס רק לעניין הכנה מקודש לחול.

כך סיכם את הדברים:

> הכנה מקודש לחול שייכת רק במקום שאדם עושה פעילות בשבת ולא מערב שבת, אף שאשכנזים נהגו להחמיר בדבר מסוים אינו מצד הדין וטעמו כלל לא ברור לפוסקים אם כן אין ללמוד ממנו למקום אחר.

ברצוני להציע הבנה שתסביר את עניין ההכנה שיש בנידון זה, וכיוון שיובן טעם הדין ממילא אפשר יהיה ללמוד גם למקום אחר. יסוד האיסור ב'טור' (או"ח סי' תרט) מהגאונים שאסור להטמין חמין מערב יום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים. וזו לשונו:

> מפני שאין טומנין החמין אלא לכבוד שבת וזה שאוכל בחול במוצאי יום הכיפורים אין לו להטמין לכבוד החול.

וכן פסק רמ"א.[1] רבותינו האחרונים רצו לבאר את האיסור מטעמים שונים - המשותף לכל דרכים אלו שאין האיסור מטעם הכנה. אבל[2] מלשון רבותינו גאונים וראשונים שפסקו לדין זה משמע להדיא שהטעם הוא משום הכנה. וכן גם לשון הרבה אחרונים.[3] כך היא לשון 'שבלי הלקט' (סי' שט):[4]

> משום הכנה[5] דמכין מיום הכיפורים לחול דמצטמק ויפה לו ואף על גב דשבת מותר זהו מפני ששבת מכינה לעצמה.

היינו[6] שורש איסור הכנה הוא משום שמשתמש בזמן הקודש של שבת לצורכי חול, ובעצם 'חוסך' זמן במוצאי שבת על ידי כך שכבר עשה את הפעולה הנצרכת לו בזמן של

---

1. רמ"א, או"ח סי' תרט.
2. סדר רב עמרם גאון, סוף דיני יוכ"פ: 'מפני שאין טומנין את החמין אלא לכבוד שבת וזה נמצא אוכלו בחול... כדי שלא ימצא מטמין לכבוד החול'. ראב"ן, תחילת יוכ"פ: 'שאין טומנין אלא לכבוד השבת אבל לכבוד החול לא', והועתקה לשונו בראבי"ה, סי' תקכח, ובמחזור ויטרי, (יוכ"פ סי' שמא, ובאגור, סי' תתקלב, ובכלבו, סוף סי' ע, וע"ע אור זרוע, הל' ע"ש סי' ט, ובמהרי"ל, עיו"כ אות יא, וברדב"ז ד, סי' אלף קו כתב בנידון שלנו: 'ובכל דבר אנו אומרים קבלת הגאונים תכריע'.
3. שו"ת בנימין זאב, סי' רטז, והובא במג"א, או"ח סי' תרט ס"ק א; שו"ע הרב, או"ח סי' תרט; דרך החיים; חיי אדם, כלל קמד סעי' יג; קיצור שו"ע, סי' קלא סעי' יג; ציץ אליעזר, חי"ט סי' יד, חי"ד סי' לז.
4. אמנם בהמשך הביא מאחיו, רבנו בנימין, שאין בהטמנה זו שום איסור. וכן להיתרא בשו"ת גאוני מזרח ומערב, סי' סג.
5. הרי שמפורש משום הכנה. אם כן אף לשון שאר ראשונים - שהם מעט סתומים - יש לפרש משום הכנה ואין לנו לעשות מחלוקת בחינם.
6. עיין בהגדרה זו: שו"ת מהרש"ג, או"ח ח"א סי' סא: 'דזה ודאי הוא אמת דאסור להכין בשבת קודש על ימי החול וכו' היינו דווקא באם כוונת העושה להרוויח הזמן שלא יצרך לעשות בימי החול'. שו"ת חלקת יעקב, או"ח סי' קז: 'דהא סוף כל סוף הוא מכין משבת לחול דאם לא יעשה עכשיו [יניח

בחזרה לעמוד התוכן

שבת. כיוון שהחמין 'מצטמק ויפה לו' כדברי 'שבלי הלקט', והיינו שצריך זמן מסוים של בישול על מנת שהתבשיל יהיה משובח וטעים, נמצא שלמרות שאת פעולת ההטמנה עשה מערב שבת, יש כאן צד מסוים של הכנה, כלומר שימוש בזמן של שבת לצורך חול, כי הזמן שבו נשתבח התבשיל - כדי שיהיה מוכן וטעים מייד במוצאי שבת - היה בשבת. ואם היה מטמין רק במוצאי שבת הרי שהיה צריך לחכות עוד פרק זמן מסוים כדי שהתבשיל יגיע למצב המיטבי והטעים של 'מצטמק ויפה לו'. וכן ב'שלחן ערוך הרב' (סי' תרט): 'לפי שהתבשיל מתחמם ביום הכיפורים ונמצא יום הכיפורים מכין לחול'. ב'דרך החיים'[7] חילק בין מצב שבו מכין כמות גדולה מערב שבת, דשרי, לבין כמות קטנה שמשתמש בה 'מייד' במוצ"ש. חילוק זה מתבאר על פי טעם האיסור, 'שמשתמש' בזמן של שבת לצורך חול, למרות שהפעולה עצמה נעשית מערב שבת. וכיוון שיש באיסור זה מן החידוש[8] לכן יש לסייגו - שאם משתמש ונהנה 'מייד' במוצאי שבת זהו כשימוש מובהק בזמן של שבת לצורך חול - לכן אסור. אבל אם אינו משתמש 'מייד' במוצאי שבת, אלא עושה לזמן רב, כבר אינו ניכר כל כך הכנה מקודש לחול ובזה מותר אף לגאונים. חילוק זה מופיע גם בספר 'פתחי עולם'[9] שהובא ב'ציץ אליעזר' (חי"ט סי' יד, ועי' חי"ד סי' לז) וזו לשונו:

> יעוין בספר פתחי עולם שכותב לחלק בין כשעושין הרבה בפעם אחת על זמן רב שמותר לבין שמטמין רק לצורך אכילה במוצאי יום כיפור שאסור.[10]

ועי"ש בתשובת ה'ציץ אליעזר' שאסר לשים כרטיסיה של אוטובוס בנעלו מערב שבת, כדי שתהיה לו מוכנה בחזרתו במוצ"ש, על פי דברי רמ"א הנ"ל. הרי להדיא שלמד מהרמ"א להרחיבו למקרים נוספים. על פי האמור נראה שהמקל יש לו על מי לסמוך, אך המחמיר בזה לאשכנזים, אינו מן המתמיהים.

שני הפסקי טהרה שרק אחד מהם טהור וספק איזה קדם / הרב חיים בועז כדורי

בגיליון האחרון (ניסן תשפ"ה עמ' 154) יצא הרה"ג אריה כץ נר"ו לדון בהוראה מחודשת מאוד שלענ"ד הרבה יש לתמוה עליה לאחר המחילה. היה ראוי להאריך קצת בדבר אך אין עיתותי בידי, ומכל מקום פטור בלא כלום אי אפשר והנני בכמה הערות קצרות. הנידון הוא באשה שעשתה ב' בדיקות לצורך הפסק בטהרה, הרב קבע כי בדיקה אחת היא טהורה והשנייה טמאה, אך האישה אינה זוכרת איזה בדיקה ראשונה ואיזו שנייה. לדעתו של הרב הכותב נר"ו יש לפסוק כי עלתה לה ההפסקה בטהרה מכמה טעמים:

הבגדים המלוכלכים בתוך מכונת הכביסה] יצטרך לעשותו אחר כך וזה אסור'. שו"ת אגרות משה, או"ח ח"ד סי' קה אות ג: '... האמא רוצה להקדים [להלביש בפיג'מה לפני צאת שבת] בשביל שעתה יש לה פנאי יש טעם גדול לאסור'.

7. והובאו דבריו בשער הציון, סי' תרט ס"ק ג. הנידון הוא ביחס למלאכות המתחילות מערב שבת ונגמרות בשבת דשרי, וביאור החילוק בין זה לבין דין הגאונים הוא כנ"ל, ודלא כמג"א סי' רנז ואכמ"ל.
8. בעומק הדבר, הסייג אינו 'כנגד' הדין, אלא אדרבה מחזקו - כי הוא מברר את גבולות החידוש ואכמ"ל.
9. הרב דב בער קארסיק, פתחי עולם, או"ח סי' תרט.
10. דברי הפתחי עולם לקוחים מדרך החיים הנ"ל.

א) יש כאן ספק ספקא, שמא הבדיקה השנייה היא הטהורה וההפסק טהור, ואת"ל שהבדיקה השנייה טמאה שמא ראייה בעד אינה אסורה אלא מדרבנן וספק דרבנן להקל וכמש"כ הש"ך וכו'. והנה לדבריו יוצא חידוש עצום, שלדעת הסוברים שבדיקת עד אינה אסורה אלא מדרבנן, אישה שעשתה הפסק טהרה וראתה דם טמא בבדיקתה, מן התורה עלה לה הפסק ורק מדרבנן לא עלה לה הפסק (מובן שהמדובר הוא לפי הדעה הרווחת שבדיקת הפסק טהרה הוא מן התורה, אבל לדעת הסוברים שבדיקת הפסק טהרה אינה אלא מדרבנן בלאו הכי היא טהורה מן התורה. אך ברור שאין לתלות את עצם הדיון אם בדיקת הפסק מן התורה או מדרבנן במחלוקת אם ראייה בבדיקת עד אסורה מן התורה כי הם שני נידונים שונים). ודבר זה אי אפשר לאומרו, כי ברור שכדי להוציא אשה מחזקת טומאה לחזקת טהרה צריך עד בדיקה נקי, וכל עוד שנמצא בו דם הרי היא עומדת בחזקתה שהיא טמאה מן התורה. וכבר האריכו רבים מן האחרונים לבאר כי כל זמן שלא הפסיקה האישה בטהרה הרי היא טמאה גם בראייה שבאה בלא הרגשה, שהרי הרגשה על פי רוב אינה אלא בתחילת ראייה ואעפ"כ הרי היא בחזקת טמאה כל שלא הפסיקה בטהרה וראה מה שציינתי בזה בס"ד בשו"ת 'דעה חכמה'.[11] ולכן הדבר ברור לענ"ד שאין שום צד כאן לומר שאינה אסורה אלא מדרבנן, וא"כ אין כאן ס"ס. בנוסף יש להעיר שכיוון שאישה זו נמצאת במצב של חזקת טומאה (ולהלן נתייחס לדברי הרב הכותב נר"ו שהניח להפך) הרי דעת הש"ך ב'כללי ספק ספקא'[12] שאין לעשות ס"ס נגד חזקה, וכדעתו סוברים רבים מן האחרונים. אמנם דעת ה'פרי חדש' ב'כללי ספק ספקא' להקל,[13] וכך ההוראה הפשוטה אצל חכמי הספרדים[14] ובראשם מהר"ם בן חביב ז"ל.[15] אבל כיוון שמכלל ספקא לא יצאנו הרי עצם הס"ס מוטל בספק. גם יש להעיר שהס"ס כאן הוא ספק אחד בדין וספק אחד במציאות, ובכהאי גוונא יש מחלוקת נוספת באחרונים אם עושים ס"ס נגד חזקה. איברא שבדרכו של הרב הכותב נר"ו יכולנו לעשות ס"ס באופן שונה, שמא עצם ההפסק טהרה אינו אלא מדרבנן, וכמו שהראה פנים לשיטה זו הרב עובדיה יוסף בספרו 'טהרת הבית' ח"ב באורך,[16] ואת"ל שהיא מן התורה שמא בדיקתה השנייה היא הטהורה, והרב עובדיה יוסף צירף שיטה זו לס"ס. והנה גם באופן זה הוי ס"ס נגד חזקה, ומכל מקום הרב ז"ל לשיטתו דס"ל דעבדינן ס"ס נגד חזקה. ומכל מקום לענ"ד קשה לסמוך על זה לדינא כיוון שהדעה שהפסק טהרה אינו אלא מדרבנן היא דעת מיעוט, ונחלקו הפוסקים אם אמרינן בכהאי גוונא ס"ס.[17] ומה שסמך הרב ז"ל בספר

11. שו"ת דעה חכמה, ח"א חיו"ד סי' ב אות ב.
12. ש"ך, יו"ד סי' קי כלל כט.
13. שם כלל טז.
14. וכמו שכתב בשמם הפני יהושע, כתובות קונטרס אחרון סי' מו.
15. ספר גט פשוט, אה"ע סי' קכט אות יג.
16. טהרת הבית, עמ' רכט והלאה.
17. מאחר שחזקה אינה מועילה בספק שהוא בדין, וכמש"כ הפרי חדש, כללי ס"ס יו"ד סי' קי אות א, ועוד רבים מהאחרונים, א"כ הרי ס"ס נגד חזקה כשספק אחד בדין וספק אחד במציאות הוי ס"ס נגד חזקה כשהחזקה רק נגד ספק אחד, ובכהאי גוונא נחלקו האחרונים, בשו"ת נודע ביהודה, תניינא יו"ד סי' ו, סובר שבזה לכו"ע מועיל ס"ס נגד חזקה. ובשו"ת רע"א, סי' לז ד"ה וביותר, סובר שבזה לכו"ע לא מועיל ס"ס נגד חזקה. ויש בזה אריכות באחרונים.

'טהרת הבית' להקל בעשתה הפסק טהרה על ס"ס, ואחד מהספקות הם שבדיקת הפסק טהרה הוא מדרבנן, אין זה ראיה, כי המעיין יראה ששם יש כמה ספקות בלאו הכי.

ב) נימוקו השני של הרב הכותב נר"ו להקל הוא משום שיש כאן חזקת טהרה, מאחר שבכל מקרה בדיקה אחת הייתה טהורה והיא יצאה מכלל חזקת טומאה לחזקת טהרה, ומעתה שיש לנו ספק אם בדיקה ראשונה או שנייה הייתה טמאה יש לנו להעמידה בחזקת טהרה ולומר שהראייה השנייה הייתה טהורה. סברה זו לענ"ד תמוהה מאוד, שהרי אנו באים לדון מתי התחילה חזקת טהרתה, ואם כן איך נעמידנה בחזקת טהרה כשעדיין לא ברור מתי התחילה חזקתה בכלל. וזה גרע ממה שכתבו התוס',[18] שחזקה שלא נתבררה שעתה לא הויא חזקה. ע"ש. ובתוס' הרא"ש.[19] ומה שהעיר שיש לנו להעמידה בחזקת טמאה עד הבדיקה השנייה מטעם:

שכשידוע שהחזקה השתנתה אך לא ידוע מתי היא השתנתה יש ללכת אחרי החזקה שהייתה עד השלב המאוחר ביותר שבו עדיין אפשר ללכת אחר החזקה.

הנה לענ"ד אין זה ברור כלל שבמקרה כזה שהחזקה השתנתה מכוח מעשה ולא השתנתה מאליה שיש עדיפות לחזקה הראשונה על השנייה, דשאני חזקה שהשתנתה מאליה שמעמידים בחזקה ראשונה וכדילפינן מנגעים וכמש"כ התוס',[20] דילפינן דאף דכעת השתנתה החזקה מעמידים בחזקה הראשונה. ע"ש. אבל במקרה שלפנינו שהחזקה השתנתה מכוח בדיקה הרי הבדיקה עצמה מריעה את החזקה וכמש"כ התוס',[21] כהאי גוונא וצ"ע. והנה הרב הכותב נר"ו הניח בפשטות שמיד בשעה שהיא בודקת עצמה ומצאה שהיא טהורה הרי זו בחזקת טהרה, ואף שעדיין לא הגיע הלילה. אך באמת שהדבר שנוי במחלוקת בין כמה מחכמי דורנו ז"ל ויבדל"א, ודעת רבים שאין האישה מוחזקת בטהרה אלא כשהגיע הלילה והיא בטהרתה, ולפי זה אין כלל מקום לדון כאן מצד חזקת טהרה. איברא כי לענ"ד נראה כהנחת הרב נר"ו וכמו שהארכתי בשו"ת 'דעה חכמה' (שם) להוכיח שמיד כשעשתה האישה בדיקה ומצאה שהיא טהורה הרי זו בחזקת טהרה, וע"ש שהארכתי בזה. ומכל מקום כאמור בלאו הכי טענותיו של הרב הכותב קשה להולמן. סוף דבר שלענ"ד קשה מאוד להסכים עם טענותיו של הרב הכותב נר"ו, וקשה להקל בזה בלא ראיה ברורה.

אגב אורחא ראיתי במאמרו החשוב של הרה"ג יצחק דביר נר"ו (עמ' 62) שדן ב'חיוב מעשרות מפירות שכל אחד רשאי לקטוף', ובמסקנת דבריו העלה להחמיר לחייבם תרו"מ. והנני להעיר כי בספרי 'באר בשדה'[22] העליתי לפטור פירות אלו מתרו"מ. ע"ש. ואינני אלא מראה מקום, כי אין עיתותי לעיין בראיותיו של הרב הכותב נר"ו.

עוד רגע אעיר על מאמרה החשוב של הרבנית ד"ר שפרה מישלוב תחי' (עמ' 144) בעניין דיבור נשים בציבור בפני גברים. כי יש לסייע מסקנתה שאין איסור עקרוני בדבר,

18. תוס', חולין יא ע"א.
19. תוס' הרא"ש, נדה ב ע"ב.
20. תוס', חולין י ע"ב ד"ה ודילמא.
21. תוס', כתובות כג ע"א ד"ה תרווייהו.
22. באר בשדה, תרו"מ פ"ג סט"ו.

ממעשה רב של הרבנית אסתר ברזאני ז"ל שהייתה מלמדת תלמידים בישיבה של אביה עוד בחיי אביה ז"ל.[23]

תגובה לתגובה / הרב אריה כץ

יישר כח לרב חיים בועז כדורי, שטרח לקרוא את מאמרי ולהגיב עליו.
כמדומה שעיקר השגותיו הם בשלושה עניינים עיקריים:
1. לדבריי שיש לעשות ספק ספקא שמא העד הטהור הוא השני, ואז היא טהורה, ואף אם הוא העד הראשון, ואחר כך הייתה הבדיקה הלא טובה, שמא היא נפסלת רק מדרבנן (ובכהאי גוונא אומרים ספק ספקא להקל כמבואר במאמרי שם), יוצא שלמ"ד שדם בבדיקת עד הוא מדרבנן, אישה שעשתה הפסק טהרה וראתה דם טמא בבדיקתה, מן התורה עלה לה הפסק ורק מדרבנן לא עלה לה הפסק.
ובמחילה מכבוד תורתו לא הבנתי את דבריו. כאן לא מדובר שהאישה ראתה דם בבדיקת הפסק הטהרה, שכן על הצד שהבדיקה הראשונה הייתה הטובה, היא כבר עשתה הפסק טהרה טוב לפני כן, ורק עכשיו נפסלה, ויש צד שהפסילה היא רק מדרבנן. ואינו עניין לאישה שכלל לא הייתה לה בדיקת הפסק טהרה טובה. דהיינו כאן אחד משניים: או שהיה הפסק טוב שאחריו לא היה דם, או שהיה הפסק טוב שאחריו היה דם. על הצד הראשון היא טהורה, ועל הצד השני יש ספק אם מה שאינה טהורה (כי הייתה בדיקה שפסלה אותה) הוא מן התורה או רק מדרבנן, וממילא יש כאן ספק ספקא להקל. אבל מי שעשתה רק בדיקה אחת וראתה בה דם, לכולי עלמא אין לה שום הפסק, ואין כאן במה לדון. ולא הבנתי את השגתו זו.
2. גם אם יש ספק ספקא, אין זה מוסכם שאומרים ספק ספקא כנגד חזקת טומאה. הנה מלבד העובדה שלא ברור שיש כאן חזקת טומאה, וכדלהלן, הרב המשיג כתב בעצמו שיש סוברים שאומרים ספק ספקא, והיינו שיש מקום לומר סברה זו, אלא שקשה להסתמך עליה בפני עצמה כיוון שיש חולקים. במאמרי הנ"ל כתבתי בפירוש שאי אפשר להקל על סמך טעם אחד בלבד אלא סמך כל הטעמים יחדיו, שכן על כל טעם בנפרד יש מקום להשיג, ולכן איני מבין את השגתו זו.
3. על הטעם השני שיש לה חזקת היתר השיג הרב כדורי שלא ייתכן להעמיד על חזקה כשאין אנו יודעים מתי היא התחילה. ולא הבנתי השגה זו, שהרי על הצד שהבדיקה השנייה הייתה טובה, אין כאן שום בעיה, ועל הצד שהראשונה הייתה טובה, הרי היא הייתה כבר בחזקת טהרה, ומה אכפת לנו שאין אנו יודעים מתי זה התחיל, אם בכל מקרה זה התחיל. ואינו עניין לדברי התוס' בחולין שחזקה שלא נתבררה שעתה אינה חזקה, ששם מדובר שמעולם לא הייתה ידיעה בעולם שהבהמה אינה טרפה, אבל במקרה שלנו כשעשתה את הבדיקה הטובה כבר נודע שהיא טהורה (רק שהיא לא ידעה להבחין בכך, ואם הייתה יודעת, הייתה יכולה לראות בעצמה), ורק אחר כך נולד הספק איזו מהבדיקות הייתה הבדיקה הראשונה ואיזו השנייה.

23. ראה ויקיפדיה בערכה.

בחזרה לעמוד התוכן

ומה שהשיג שיש סוברים שאין חזקת הטהרה מתחילה עד הלילה, אכן ידעתי שיש חולקים וסוברים כן, ולדעתם אישה שעשתה הפסק טהרה וראתה כתם קודם הלילה, אף שמדובר בכתם שאינו מטמא (כגון שהוא פחות מגריס או נמצא על בגדי צבעונין וכדומה), לא עלה לה הפסק הטהרה. אולם מלבד שדעתי אינה כן (וכן דעתו בעצמו של הרב המשיג), וגם שאלתי כמה מרבותיי ולא נראתה להם סברת המחמירים, גם על זה אענה כפי שעניתי קודם לכן, שעקב העובדה שהטעם להקל אינו מוסכם, יש לצרף כמה טעמים ביחד להקל, ואין להקל על סמך כל טעם בנפרד.
סוף דבר, על משמרתי אעמודה, שבמקרה שבו מתקיימים **כל** הטעמים להקל שמניתי במאמרי, יש מקום להקל בדבר.